

بررسی عوامل و محرک‌های موثر بر توانمندسازی زنان روستایی (مطالعه موردی: شهرستان زنجان)

دریافت مقاله: ۹۷/۱/۲۹ پذیرش نهایی: ۹۷/۶/۱۴

صفحات: ۲۳۷-۲۳۷

زهرا تاراسی: دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه تبریز، ایران^۱.

Email: tarasizahra@yahoo.com

حسین کریم‌زاده: استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه تبریز، ایران.

Email: Karimzadeh10@gmail.com

محسن آقایی هیر: استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه تبریز، ایران.

Email: aghayari@gmail.com

چکیده

با اینکه زنان در حدود نیمی از جمعیت مناطق روستایی را شامل می‌شوند؛ ولی همواره به عنوان قشر آسیب‌پذیر جامعه مطرح بوده‌اند. توجه به توانمندسازی و عوامل موثر بر آن‌ها می‌تواند ضمن افزایش مشارکت آنها در امور معیشتی باعث افزایش توانمندی و کمک به افزایش درآمد خانواده آنان شود. لذا هدف این مطالعه بررسی عوامل و محرک‌های موثر بر توانمندسازی زنان روستایی می‌باشد. تحقیق حاضر از نظر هدف، کاربردی و روش انجام آن توصیفی-تحلیلی بود. ابزار گردآوری داده‌ها و اطلاعات پرسش‌نامه و مصاحبه با زنان روستایی شهرستان زنجان می‌باشد. جامعه آماری برای زنان روستایی شهرستان زنجان انجام شد ($N=43559$). با استفاده از فرمول کوکران و به روش نمونه‌گیری سهمیه‌ای، ۳۸۱ زن بالای ۲۰ سال به عنوان نمونه انتخاب گردید. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و رسیدن به پرسش‌های پژوهش، از آزمون‌های آزمون t تک‌نمونه‌ای و مدل رگرسیون لجستیک باینری استفاده شد. نتایج نشان داد که از بین ۲۹ متغیر مورد نظر تحقیق، ۱۴ متغیر به طور قابل توجهی ارتباط معنی‌داری با توانمندسازی زنان روستایی در شهرستان زنجان داشته که به ترتیب عوامل اقتصادی (۰/۱۷۱)، روان‌شناختی (۰/۱۲۷) و عوامل شخصی (۰/۱۰۹) بیشترین اثرات را بر توانمندسازی زنان روستایی (متغیر وابسته) داشته‌اند. نتایج این پژوهش شناسایی عوامل موثر بر افزایش توانمندی زنان روستایی و رفع موانع مربوط به آن در روستاهای منطقه و به صورت کلی در روستاهای کشور می‌توان بوده است.

کلیدواژگان: توانمندسازی زنان، توسعه روستایی، مدل لجستیک، شهرستان زنجان.

مقدمه

با توجه به بحران‌های اقتصادی که در سال ۲۰۰۸ به این طرف در جهان بوجود آمده و از آنجایی که در زمینه به دست آوردن سرمایه برای زنان همواره به مراتب با مشکلات بزرگی بیشتر از مردان روبرو هستند، بحران اقتصادی اثر بیشتری بر آنها داشته است (Pines et al, 2010: 186). این بحران‌ها دربرگیرنده غالب بخش‌های ساختار عملکردی است که در حالت حاد و بحرانی، اساس نظام جامعه و دستگاه‌های اجرایی را تحت تأثیر قرار می‌دهد (محمدی‌یگانه، ۱۳۹۲: ۴۶). بررسی‌ها نیز نشان می‌دهد که زنان بیش از مردان در معرض فقر و تبعیض جنسیتی قرار دارند (Diiro et al, 2018: 2). این مسئله به این دلیل است که زنان از قابلیت‌ها و امکانات لازم برای افزایش توانمندی برخوردار نیستند. وجود موانع و محدودیت‌های فراوان بر سر راه تغییر و تحول پایگاه اقتصادی و اجتماعی زنان متاثر از عوامل فرهنگی و حقوقی، هرگونه تلاشی را برای از بین بردن فقر زنان با مشکل مواجه ساخته است (شکوری و همکاران، ۱۳۸۶: ۲). در سطح جهان، زنان به طور متوسط ۴۳ درصد نیروی کار را تشکیل می‌دهند. با این وجود سهم آنها، معیشت، حقوق و وضعیت اقتصادی و اجتماعی آنها نسبت به مردان در سطح پایینی قرار دارد (Terry, 2009: 6). گزارش بانک جهانی (۲۰۱۲) نیز به محرومیت و نابرابری جنسیتی در کشورهای در حال توسعه صحنه گذاشته است (World Bank, 2012: 66). اکثر محققان معتقدند که نابرابری ساختاری بین زنان و مردان اغلب به دلیل تفاوت‌های اجتماعی، الگوی جنسیتی کار، مسئولیت‌ها و قوانین و هنجارهای سرکوبگرانه فرهنگی است (Carr, 2008: 903). این عوامل آسیب‌های متفاوت و متمایزی را ایجاد می‌کند که مانع افزایش توانایی زنان می‌شود (Pelling et al, 2015: 116). به همین خاطر توانمندسازی زنان به یک نقطه کانونی برای توسعه در سراسر جهان تبدیل شد (Upadhyay et al, 2014: 111)؛ و برابری جنسیتی و توانمندسازی زنان به یکی از شاخص‌های مهم توسعه-ای مورد توجه قرار گرفت (Malapit and Quisumbing, 2015: 55). به طوری که، بسیاری از سازمان‌های توسعه بین‌المللی، از جمله سازمان ملل متحده توانمندسازی زنان را به عنوان یک عامل کلیدی در کاهش شکاف‌های جنسیتی و در راستای توسعه روستایی مد نظر قرار داده‌اند (Diiro et al, 2018: 2). بانک جهانی، گزارش توسعه جهانی خود (۲۰۱۲) را به موضوع برابری جنسیتی و نقش زنان در توسعه اختصاص داده است. این گزارش اظهار می‌دارد که موفقیت توسعه جهانی بر برابری جنسیتی و توصیه‌های سیاست‌های عمومی استوار است و عدالت جنسیتی را به عنوان وسیله‌ای برای تضمین رشد اقتصادی ترویج می‌دهد (World Bank, 2012: 54). در گزارش اجلاس سران در لندن (۲۰۰۵) نیز کاهش مشکلات زنان، برنامه‌ریزی خانواده و توانمندسازی زنان به عنوان یکی از محورهای مهم این اجلاس در نظر گرفته شد (Carr et al, 2012: 81). در برنامه توسعه هزاره نیز بند هشتم آن به ترویج برابری جنسیتی و توانمندسازی زنان اختصاص یافت و ۱۸۹ کشور جهان (از جمله کشور ایران) متعهد به انجام آن شدند (Upadhyay et al, 2014: 113). هدف اکثر این برنامه‌ها بهبود وضعیت زنان و توانمندسازی آنها در سطح جهان بود (Diiro et al, 2018: 2). در ایران نیز توجه به توانمندی زنان تحت تاثیر فعالان فیمینیستی و همچنین تحول پارادایمی در حوزه جنسیت و توسعه به ویژه از دهه ۱۳۷۰ به بعد مورد توجه سازمان‌های دولتی و غیردولتی قرار گرفته و برخی از سازمان‌های دولتی که عمدتاً در حوزه‌های اجتماعی به‌ویژه برای زنان فعال بوده‌اند؛ به طور مستقل یا با همکاری سازمان‌ها

و کارگزاران بین‌المللی شروع به تجربه و گسترش ابتکارات توانمندسازی نمودند (جباری، ۱۳۸۴: ۲۶۴). عوامل مختلفی در فرایند توانمندسازی زنان دخالت دارند. در جامعه روستایی، ابعادی چون توانمندی اقتصادی و اجتماعی و روانی، بیشتر از ابعاد دیگر اهمیت دارند، که در این میان قابلیت‌ها و ویژگی‌های زمینه‌ای افراد، دارای نقش و اهمیت خاصی است (شکوری و همکاران، ۱۳۸۶: ۸). هدف از توانمند کردن جامعه روستایی، پیشرفت و تعالی تمام جامعه روستایی است. یکی از شاخص‌های مهم برای سنجش توسعه‌ی هر کشور، وضعیت زنان و سطح توانمندسازی این قشر می‌باشد (Pakkanna et al, 2015: 867). چرا که توجه به زن توجه به اصلاح و تکامل جامعه و توسعه است. از سوی دیگر باتوجه به اینکه برابری جنسیتی و توانمندسازی زنان به ویژه زنان روستایی یکی از اهداف توسعه است، توجه به توانمندسازی زنان روستایی برای دستیابی به توسعه ضروری به نظر می‌رسد. بررسی‌ها و شواهد نشان می‌دهد که در مناطق روستایی شهرستان زنجان با اینکه زنان نیمی از جمعیت را تشکیل داده، ولی به دلیل بی‌توجهی به نقشی که آن‌ها می‌توانند در فرایند تولید و درآمدزایی خانواده و توسعه روستایی داشته باشند مورد بی‌مهری واقع شده‌اند. زنان روستایی این منطقه قشری زحمتکش و فعال‌اند که در تمامی فعالیت‌های روزانه اعم از کشاورزی (مانند کشت و برداشت محصولات کشاورزی)، تولید لبنیات، پرورش ماکیان، ظروف و صنایع دستی همپای مردان علاوه بر امور خانه‌داری، همسرداری و بچه‌داری سهیم می‌باشند و از این بابت چیزی منطبق با تلاش و فعالیت خود بدست نمی‌آورند. سطح برنامه‌ریزی در راستای ظرفیت‌سازی و پیش‌بینی برای توانا کردن زنان نیز در پایین‌ترین حد خود قرار دارد و به طبع این امر عدم توانمندی زنان روستایی این منطقه را در پی دارد. چرا که زنان روستایی شهرستان زنجان امکانات لازم برای ارتقاء توانمندی خود را در اختیار ندارند. بنابراین بررسی عوامل موثر بر توانمندسازی زنان روستایی در این منطقه ضرورت پیدا نموده است. به دلیل اهمیت این موضوع، در پژوهش حاضر به بررسی عوامل و محرک‌های موثر بر توانمندسازی زنان روستایی شهرستان زنجان پرداخته شد. برای این پژوهش سوالات زیر مطرح شد: میزان شاخص توانمندی زنان روستایی شهرستان زنجان در چه سطحی می‌باشد؟ مهم‌ترین عوامل و متغیرهای موثر بر توانمندسازی زنان روستایی کدامند؟

چارچوب نظری

از توانمندسازی^۱ تعاریف مختلفی ارائه شده است. طبق تعریف بانک جهانی، توانمندسازی عبارت است از بالا بردن توانایی افراد و گروه‌ها برای تصمیم‌گیری و انتقال این تصمیمات به فعالیت‌ها و نتایج دلخواه؛ یعنی تصمیمات خود را به فعالیت‌ها و نتایج دلخواه انتقال دهد (World Bank, 2012: 97). توانمندسازی عبارت است از آزاد کردن قدرت افراد که به واسطه دانش و انگیزه خود صاحب آن قدرت هستند (Littrell, 2007: 79). به معنای به دست آوردن آگاهی و کنترل نیروهای شخصی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی با هدف اقدام برای بهبود زندگی (Menon, 2003: 20). توانمندسازی فرایندی است که طی آن افراد با افزایش قابلیت‌های خود می‌توانند به نیازهای خود پاسخ داده و به حقوق و قدرت برابر دست یابند (Drolet, 2011: 3). در واقع توانمندسازی به دنبال آن است که مردم و به ویژه اقشار آسیب‌پذیر بتوانند خود آغازگر، کنترل‌کننده و رهبر

توسعه خود باشند؛ در عین حال توان مشارکت آزادانه در پروژه‌ها و طرح‌های توسعه را نیز داشته باشند (بذرافشان و طولابی‌نژاد، ۱۳۹۵: ۱۸۴). امروزه اغلب کشورها برای دستیابی به توسعه پایدار «توانمندسازی» را کارآمدترین روش یافته اند (Parsons, 2001: 159-179). رابطه توانمندسازی با توسعه پایدار را می‌توان به سه شیوه بررسی کرد: ۱- توانمندسازی از اجزای توسعه پایدار است؛ ۲- توانمندسازی عامل توسعه پایدار تلقی می‌شود؛ و ۳- توانمندسازی معلول توسعه پایدار به حساب می‌آید (میرزایی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۰۰). در جامعه روستایی، ابعادی چون توانمندی اقتصادی و اجتماعی و روانی، بیشتر از ابعاد دیگر اهمیت دارند. عوامل مختلفی در فرایند توانمندسازی دخالت دارند، که در این میان قابلیت‌ها و ویژگی‌های زمینه‌ای افراد، دارای نقش و اهمیت خاصی است (شکوری و همکاران، ۱۳۸۶: ۵). مهم‌ترین محور توانمندسازی کسب قدرت کنترل و تسلط بر نیروهای تأثیرگذار بر حیات انسانی است. این قدرت می‌تواند فردی یا اجتماعی باشد. در روند برنامه‌ریزی روستایی ایران توانمندسازی می‌تواند به شکل افزایش دانش و سواد، بقای نیروی انسانی با سواد در روستا و افزایش مشارکت در تصمیم‌گیری مطرح شود (شاطریان و گنجی‌پور، ۱۳۸۹: ۱۳۷).

توانمندسازی زنان فرایندی تعریف می‌شود که به وسیله آن زنان برای سازماندهی خودشان توانمند می‌شوند و اعتماد به نفس خود را افزایش می‌دهند و از حقوق خود برای انتخاب مستقل و کنترل بر منابع، که منجر به از بین رفتن جایگاه فرودستی ایشان می‌گردد؛ دفاع می‌کنند (Malhatra, 2002: 5). از نظر دیگر توانمندسازی زنان فرایندی پویا و در برگیرنده توانایی آنها برای تغییر ساختارها و عقایدی است که آنها را در موقعیت فرودستی (وابستگی) نگه داشته است (قاسمی و همکاران، ۱۳۹۷: ۸۵). زنان طی مراحل توانمندسازی از نیازها و خواسته‌های درونی خود آگاه می‌شوند، جرأت دستیابی به هدف را در خود تقویت می‌کنند و از توانایی لازم برای عملی کردن خواسته‌های خود برخوردار می‌شوند. هسته و کانون بحث توانمندسازی در توانایی زنان برای کنترل سرنوشت خود آنها قرار دارد (پیشگاهی‌فرد و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۶۹). در واقع این دیدگاه از توانمندسازی به دنبال نگرش جدیدی به قدرت و کنترل شرایط زندگی اطلاق می‌شود (بذرافشان و طولابی‌نژاد، ۱۳۹۵: ۱۸۴). در زمینه توانمندسازی زنان نظریات مختلفی مطرح است.

نظریه‌های تفاوت‌های فرهنگی و اجتماعی، در زمینه توانمندسازی بر این نکته تأکید دارد که زنان نه تنها باید نابرابری‌های موجود بلکه ساختار مولد نابرابری را در سطوح گوناگون و همزمان زیر سوال برده و با آن مبارزه نمایند (Diirro et al, 2018: 5). در این نظریه توانمندسازی بیشتر به لحاظ کردن توان زن در جهت افزایش اتکا به خود و قدرت درونی خود تعریف می‌شود و در پی توانمندسازی زنان از راه توزیع مجدد قدرت در داخل خانواده و جامعه است (قاسمی و همکاران، ۱۳۹۷: ۸۶). فارست^۱ (۱۹۹۹) توانمندسازی زنان را به معنای به چالش کشیدن مناسبات قدرت بین زن و مرد و تلاش برای باز توزیع قدرت و منافع جهت یاری به فقرا و به ویژه زنان تعریف می‌کند. از دیگر نظریات مهم در زمینه توانمندسازی زنان نظریات فیمینیستی می‌باشد. در نظریه‌های فیمینیستی زن و مرد مانند هم هستند. آنان دلایل موقعیت پایین‌تر زنان را ناشی از کمتر بودن فرصت‌های زنان، فقدان یا اندک بودن میزان تعلیم و تربیت و محدودیت‌های خانوادگی می‌دانند (Valerie, 1999:235). در این دیدگاه توانمندسازی زنان به معنای دستیابی بیشتر زنان به منابع و کنترل بر زندگی خود

می‌دانند که موجب استقلال و اعتماد به نفس بیشتر در آنها می‌شود (Ughbomeh and George, 2001: 239). بر اساس این نظریه زنان مرکزیت می‌یابند و به لحاظ نظری فهم عدم تساوی جنسیتی، نقش‌های اجتماعی زنان و تجربیات آنها در حوزه‌های گوناگون اجتماعی است و به لحاظ علمی، هدف ارتقای حقوق زنان است.

از دیگر نظریات توانمندسازی زنان نظریه توانمندسازی روان‌شناختی است که برای نخستین بار توسط اسپریتزر^۱ (۱۹۹۶) وارد ادبیات مدیریت شد (عبداللهی، ۱۳۸۴: ۳۹). در این نظریه توانمندسازی به منزله یک مفهوم انگیزشی درونی متشکل از چهار بعد شایستگی، خودمختاری، معنادار بودن و تأثیرگذاری تعریف شده است (Thomas and Velthouse, 1990: 667). این نظریه توانمندسازی را به معنای قدرت بخشیدن به افراد و به ویژه به زنان می‌داند و تعریف می‌کند؛ بدین معنا که به زنان کمک کنیم احساس اعتماد به نفس خود را تقویت کنند، بر احساس ناتوانی یا درماندگی خود غلبه کنند و برای انجام دادن فعالیت‌ها به آنها نیرو و انگیزه درونی دهیم (Diirro et al, 2018: 2). در این رویکرد توانمندسازی به عنوان یک حالت انگیزشی درونی به معنای آزادی عمل در شغل و فعالیت‌ها و تعیین امکانات لازم توسط خود زنان برای انجام وظایف شغلی اطلاق می‌گردد (Borghei et al, 2010: 65). این نظریه بر خودمختاری به معنای احساس آزادی زنان در مورد چگونگی انجام کارهای خود تأکید دارد.

توانمندسازی زنان از مؤلفه‌های مهم در توسعه پایدار محسوب می‌شود (کتابی، ۱۳۸۲: ۹). زیرا زنان از دو طریق بر توسعه اثر می‌گذارند. اول تأثیر مستقیم بر شاخص‌های توسعه همچون جمعیت، بهداشت و مانند این‌ها که زنان نقش کلیدی در تحقق آنها ایفا می‌کنند و اصولاً دستیابی به اهداف این شاخص‌ها بدون اهمیت و اولویت دادن به زنان و ارائه راهکارهای جنسیتی غیرممکن است. دوم اینکه زنان به طور غیرمستقیم بر شاخص‌های توسعه اثرگذارند، زیرا آنها مجموعه متنوعی از تأثیرات غیرمستقیم بر افزایش یا کاهش عددی شاخص‌ها و در نتیجه دستیابی به اهداف توسعه را دارند؛ مثلاً، زنان در نقش آموزگاران خانگی مجموعه‌ای از آموزش‌های غیررسمی را به فرزندان خویش می‌آموزند. این آموزه‌ها به سرعت در روند توسعه مفهوم پیدا می‌کند و تأثیرگذار می‌شود (ازکیا و ایمانی، ۱۳۷۸: ۲۸۹). در نتیجه، زنان عاملان توسعه قلمداد می‌شوند و توانمند بودن و توانمند ساختن آنها در رسیدن به اهداف توسعه پایدار کمک خواهد کرد (Diirro et al, 2018: 6). توانمندسازی زنان روستایی در رویه، سازوکارها و نهادهای بین‌المللی، یا محوریت برخورداری زنان روستایی از حقوق و فرصت‌های برابر در قوانین، سیاست‌ها و برنامه‌های مربوط به امور روستا و در راس آنها امور کشاورزی و روستایی دنبال می‌شود (Kuumuori Ganle et al, 2015: 338). از جمله بر حق برخورداری زنان از مالکیت زمین، آموزش، مهارت‌های لازم جهت بکارگیری فناوری و تکنولوژی در امور کشاورزی و آبیاری، حق مشارکت در بازار و امور اقتصادی سطح خرد و کلان و نیز حق مشارکت در فرایندهای تصمیم‌سازی در سطوح مختلف محلی، منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی در این زمینه تأکید شده است (اعظمی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۴۵). در زمینه توانمندسازی زنان روستایی مطالعات زیادی صورت گرفته و هر یک از محققان عوامل و متغیرهایی را برای رسیدن به توانمندسازی در نظر گرفته‌اند. چرمچیان‌لنگرودی و علی‌بیگی (۱۳۹۲) راهکارهای موثر بر

توانمندسازی زنان روستایی را دادن وام و اعتبارات به زنان روستایی، شرکت در کلاس‌های ترویجی و آموزشی، پس‌انداز پول، مهارت و افزایش آگاهی زنان برشمردند. جلیلان و همکاران (۱۳۹۴) تحول در پایگاه اقتصادی-اجتماعی و تحولات ساختاری و آموزشی را به منظور افزایش و بهبود توانمندی روان‌شناختی و زندگی زنان روستایی ضروری و عوامل مهم در نظر گرفتند. یعقوبی و همکاران (۱۳۹۵)، چهار عامل آموزشی-حمایتی، فردی-روان‌شناختی، تامین مسکن، و ضمانت و آموزش شغلی از طریق نهادهای حمایتی و بیمه اجتماعی و درمانی را مهم‌ترین عوامل توانمندسازی زنان روستایی در نظر گرفتند. قاسمی و همکاران (۱۳۹۷)، شناسایی عوامل بازدارنده و تهی‌کننده توانمندسازی روانی زنان روستایی و تلاش برای رفع موانع پیش‌رو، برگزاری کارگاه‌های آموزشی مختلف در راستای توانمندسازی ذهنی زنان و تشویق زنان روستایی به تشکیل تعاونی و تشکل‌های مختلف زنان (NGO) و حمایت از آنها را مهم‌ترین استراتژی‌های توانمندسازی روان‌شناختی زنان روستایی در نظر گرفتند. در سایر کشورها نیز؛ محمد^۱ و همکاران (۲۰۱۲)، ثروت و توان مالی خانواده را عامل کاهش یا افزایش عزت نفس و تحرک و آزادی زنان در نظر گرفته و معتقدند که همین عامل مهم‌ترین عامل توانمندسازی زنان روستایی در بنگلادش می‌باشد. کومار^۲ و همکاران (۲۰۱۳)، اعتبارات خرد و مشارکت را عوامل مهم در استقلال و توانمندسازی زنان روستایی در نظر گرفتند و اظهار داشتند که این عوامل می‌توانند باعث افزایش مشارکت آنها در فرآیند تصمیم‌گیری در جامعه شود. آلکیر^۳ و همکاران (۲۰۱۳)، پنج عامل، از جمله (۱) تصمیم‌گیری در مورد تولید محصولات کشاورزی؛ (۲) دسترسی به قدرت تصمیم‌گیری در مورد منابع تولید؛ (۳) کنترل استفاده از درآمد؛ (۴) رهبری در جامعه؛ و (۵) تخصیص زمان در توسعه کشاورزی را مهم‌ترین عوامل توانمندسازی زنان کشاورز در سه کشور گواتمالا، اوگاندا و بنگلادش در نظر گرفتند. بوشرا و وجیه^۴ (۲۰۱۵)، آموزش و پرورش، مشارکت اقتصادی زنان، رفع فقر و افزایش فرصت‌های اقتصادی موجود را مهم‌ترین عوامل توانمندسازی زنان در پاکستان می‌دانند. به طوری که این عوامل باعث افزایش تمرکز و نقش زنان در جامعه می‌شود. جنتل^۵ و همکاران (۲۰۱۵)، اعتبارات خرد و گرفتن وام از طریق سازمان‌های غیر دولتی را عامل مهمی در توانمندسازی زنان روستایی در غنا در نظر گرفتند و عدم توانایی آنها برای بازپرداخت وام در زمان مقرر را عامل مهم‌تر کاهش توانمندی آنها در نظر گرفتند. بایه^۶ (۲۰۱۶)، مشارکت دادن زنان در بخش‌های فعال و طرح‌های توسعه، و برابری جنسیتی را مهم‌ترین عوامل موثر بر توانمندسازی زنان در اتیوپی در نظر گرفته‌اند که می‌تواند نقش فعالی در دستیابی به توسعه پایدار داشته باشد.

روش تحقیق

روستاهاى مورد مطالعه در محدوده شهرستان زنجان در استان زنجان قرار دارد. طبق نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵، شهرستان زنجان دارای ۸۷،۸۲۶ نفر جمعیت روستانشین (۲۵،۸۶۳ خانوار روستایی) می‌باشد. این تعداد جمعیت روستایی در ۲۶۲ روستای دارای سکنه استقرار یافته‌اند. از تعداد کل جمعیت روستانشین این

1- Mahmud

2- Kumar

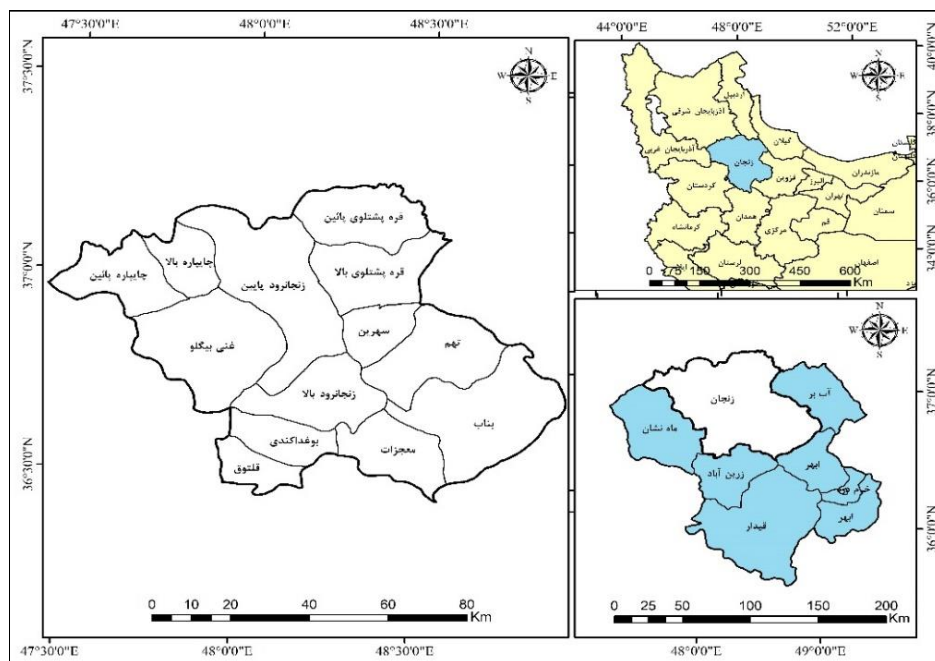
3- Alkire

4- Bushra and Wajiha

5- Ganle

6- Bayeh

شهرستان (۸۷،۸۲۶) تعداد ۴۴،۲۶۷ نفر مرد و ۴۳،۵۵۹ زن می‌باشند. شهرستان زنجان دارای سه بخش مرکزی، زنجان‌رود و قره‌پشتلو می‌باشد که ۶ دهستان بناب، بوغداکندی، تهم، زنجان‌رود بالا، قلتوق و معجزات در بخش مرکزی، ۴ دهستان چایپاره بالا، چایپاره پائین، زنجان‌رود پائین و غنی بیگلو در بخش زنجان‌رود؛ و ۳ دهستان سهرین، قره‌پشتلو بالا و قره‌پشتلو پائین در بخش قره‌پشتلو قرار گرفته‌اند شکل (۱).

شکل (۱) نقشه موقعیت منطقه مورد مطالعه

تحقیق حاضر از نظر هدف، کاربردی و روش انجام آن توصیفی-تحلیلی می‌باشد. مطالعات نظریه‌ای با استفاده از روش اسنادی، داده‌های میدانی نیز از طریق پرسش‌نامه با طیف لیکرت و سوالات دو و چند گزینه‌ای و برای تکمیل داده‌ها و اطلاعات کمی از مصاحبه با خانوارهای روستایی جمع‌آوری گردید. جامعه آماری، زنان روستایی شهرستان زنجان می‌باشد (N=۴۳۵۵۹). ۳۸۱ زن بالای ۲۰ سال سن با استفاده از فرمول کوکران و به روش نمونه‌گیری سهمیه‌ای به عنوان نمونه انتخاب شد. از بین ۲۲۶ روستایی منطقه مورد مطالعه ۵۴ درصد این روستاها با استفاده از تخمین شخصی برای بررسی و به عنوان نمونه در نظر گرفته شد. برای مشخص کردن تعداد نمونه هر دهستان (بر اساس تعداد زنان)، با استفاده از فرمول حجم نمونه و به روش نمونه‌گیری سهمیه‌ای تعیین گردید. افراد پرسش شوندگان نیز با استفاده از روش نمونه‌گیری اتفاقی انتخاب شدند. جدول (۱).

$$\text{تعداد پرسشنامه} \times \frac{\text{تعداد زن هر روستا}}{\text{کل زنان}} = \text{تعداد نمونه}$$

جدول (۱). ویژگی‌های جمعیتی و تعداد نمونه روستاهای شهرستان زنجان

بخش	دهستان	تعداد روستا	خانوار	جمعیت	زن	تعداد نمونه
زنجان رود	چاپاره بالا	۸	۱۲۱۷	۴۰۳۳	۱۹۳۵	۱۷
	چاپاره پائین	۱۲	۱۰۸۶	۳۷۹۷	۱۷۹۳	۱۶
	زنجان رود پائین	۳۹	۲۶۱۱	۸۳۴۸	۴۱۱۷	۳۶
	غنی بیگلر	۳۰	۲۰۵۷	۶۶۷۴	۳۳۵۶	۲۹
قره پشتلو	سهرین	۱۰	۱۹۴۹	۶۳۴۹	۳۱۳۸	۲۷
	قره پشتلو بالا	۳۳	۱۵۳۴	۵۱۴۷	۲۵۵۵	۲۲
	قره پشتلو پائین	۱۷	۷۳۳	۲۳۲۴	۱۱۱۷	۱۰
مرکزی	بناب	۳۱	۴۲۹۹	۱۴۱۴۶	۶۸۴۳	۶۰
	بوغداکندی	۱۴	۲۲۲۷	۷۱۳۳	۳۵۵۵	۳۱
	تهم	۹	۸۱۱	۲۵۷۸	۱۲۵۱	۱۱
	زنجان رود بالا	۲۵	۲۹۵۱	۱۳۵۷۲	۷۰۴۸	۶۲
	قلنوق	۱۰	۱۲۶۹	۳۵۳۰	۱۹۱۲	۱۷
	معجزات	۳۴	۳۱۱۹	۱۰۱۹۵	۴۹۳۹	۴۳
	مجموع	۱۳	۲۶۲	۲۵۸۶۳	۸۷۸۲۶	۴۳۵۵۹

منبع: مرکز آمار، ۱۳۹۵، یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷

برای پاسخگویی به سؤالات تحقیق و تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های آماری (توصیفی و استنباطی) استفاده شد. روش‌های آماری در نرم‌افزار Eviews نسخه ۹ و Spss نسخه ۲۲ انجام شد. سطوح و مقیاس داده‌ها ترتیبی و فاصله‌ای و برخی نیز دارای مقیاس اسمی، توزیع متغیرها هم نرمال بوده است. برای تحلیل آمار استنباطی از آزمون t تک‌نمونه‌ای، مدل لجستیک باینری (روش LM- نیوتن- مارکارد- رافسون) استفاده شد. روایی پرسش‌نامه با استفاده از روایی محتوا سنجیده و مورد تایید قرار گرفت، که توسط افرادی متخصص در موضوع مورد مطالعه تعیین می‌شود. برای سنجش پایایی، از ۳۵ پرسش‌نامه نمونه پیش‌آزمون گرفته و میزان ضریب اعتماد با روش آلفای کرونباخ محاسبه شد. روایی کل ۰/۷۶ بالاتر از ۰/۷۰ بود و می‌توان گفت که مقیاس از پایایی قابل قبولی برخوردار می‌باشد. جدول (۲).

جدول (۲) میزان آلفای محاسبه شده برای هر عامل

عوامل	تعداد متغیر	آلفای کرونباخ
شخصی	۶	۰/۷۹
اقتصادی	۶	۰/۷۸
اجتماعی	۶	۰/۷۴
سیاسی	۵	۰/۷۳
روان‌شناختی	۶	۰/۷۷
کل	۲۹	۰/۷۶

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷

همچنین بررسی عوامل و محرک‌های موثر بر توانمندسازی زنان روستایی شهرستان زنجان ۵ عامل، و ۲۹ متغیر که مطابق با متغیرهای توانمندی زنان در مناطق روستایی است مورد بررسی قرار گرفت. جدول (۳).

جدول (۳) عوامل و متغیرهای پژوهش

عامل	متغیر	توضیح متغیر
فردی و اجتماعی	سطح سواد	میزان سطح سواد
	ریسک‌پذیری	میزان ریسک‌پذیری برای انجام کار
	اعتماد به نفس	میزان خودباوری و اعتماد به نفس
	توانایی	توانایی انجام مسئولیت واگذار شده
	پشتکار	مصمم و سرسخت بودن در ایجاد شغل و فعالیت‌ها
اقتصادی و اجتماعی	دانش	میزان سطح دانش و آگاهی
	درآمد	میزان درآمد و کنترل بر استفاده از درآمد
	پس‌انداز	استقلال و قدرت پس‌انداز کردن
	اشتغال	شاغل بودن و دارای شغل بودن
	خودمختاری اقتصادی	استقلال و خودمختاری در تولید، خرید، فروش و انتقال دارایی خود
فرهنگی و اجتماعی	مالکیت	میزان مالکیت شخصی (اراضی، وسایل حمل و نقل، عوامل تولید، انواع دام و غیره)
	دسترسی به اعتبار	میزان توانایی دریافت و بازپرداخت وام و یا توانایی دسترسی به اعتبار
	فعالیت‌های درآمدزا	شرکت در فعالیت‌های درآمدزای (مانند تشکیل تعاونی‌ها و بنگاه‌ها)
	مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی	مشارکت در فعالیت‌های مانند فعالیت‌های عمرانی، برنامه‌های عمومی روستا و غیره
	اوقات فراغت	داشتن اوقات فراغت و تفریح (مثلاً آخر هفته‌ها)
سیاسی	شرکت در مجالس مذهبی	شرکت در مجالس مذهبی (مراسم دعا، نماز جماعت، مراسم تدفین و تحیم و غیره)
	شرکت در فعالیت‌های خیریه	میزان شرکت در فعالیت‌های خیریه مانند کمک به سالمندان، فقرا، بیماران و غیره
	انجام فعالیت‌های گروهی	همکاری با همسایگان و دوستان برای انجام فعالیت‌های گروهی
	عضویت در تشکل‌های سیاسی	عضویت در تشکل‌ها و سازمان‌های سیاسی (احزاب سیاسی و غیره)
	عضویت در گروه‌های مردم نهاد	عضویت در تشکل‌های مردم نهاد و NGO ها
روانشناختی و روان‌شناختی	شرکت در انتخابات	میزان مشارکت در انتخابات (مجلس، ریاست جمهوری، شورای روستایی و غیره)
	شرکت در راهپیمایی	شرکت در مراسم راهپیمایی یا گردهمایی‌های سیاسی
	حضور در نهادهای دولتی	حضور در نهادهای دولتی و اشتغال دولتی
	عزت نفس	میزان عزت نفس خود
	خود اثر بخشی	میزان خود اثر بخشی
روانشناختی و روان‌شناختی	استقلال فکری	داشتن استقلال فکری در انجام کارها و فعالیت‌ها
	استقلال مالی	داشتن استقلال مالی و عدم وابستگی مالی به خانواده و یا همسر
	احساس قدرت	احساس توان بهبود وضع آینده خود و خانواده
	خودانگیزی در مواجهه با مشکل	میزان خودانگیزی در مواجهه با مسائل و مشکلات زندگی

منبع: بذرافشان و طولالی‌نژاد، ۱۳۹۵؛ جلیلیان و همکاران، ۱۳۹۵؛ Anderson, 2016; Srabonl, 2014; Alonso, 2014; Bushra, 2014;

مدل لجستیک (logistic)

الگوی لجستیک یک روش آماری در علوم اجتماعی برای تجزیه و تحلیل رگرسیون خطی است، که که اولین بار توسط هانمن^۱ (۱۹۸۴) ارائه شد (Kifle et al, 2016: 26). در این مدل متغیر وابسته دارای دو موقعیت است و مجموع احتمال هر یک آنها در نهایت یک خواهد شد. به عنوان مثال توانمندی یا عدم توانمندی زنان روستایی. در این مدل انتخاب عوامل موثر بر توانمندی هر زن بطور غیرمستقیم تابعی است از عوامل شخصی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و روانشناختی ($U = f(Y, S)$). این «الگوی تفاضلی مطلوبیت»، که در واقع توزیع احتمالی متغیر تصادفی پاسخ‌های افراد به پیشنهاد‌های مطرح شده است را می‌توان بصورت رابطه (۱) بیان نمود:

رابطه (۱)

$$U(1, Y - B; S) + \varepsilon_1 \geq U(0, Y; S) + \varepsilon_0$$

که در آن U معرف تابع مطلوبیت غیرمستقیم فرد، Y ویژگی‌های فرد، B عواملی است که در توانمندی‌سازی زنان روستایی اثرگذار می‌باشد، S به عنوان مجموعه متغیرهای مستقل می‌باشند. در این تابع مطلوبیت، صفر برای زمانی است که زنان روستایی توانمند نمی‌باشند و یک، برعکس. ε_0 و ε_1 اجزای خطا و اخلال این الگو هستند که فرض می‌شود از توزیع نرمال با میانگین صفر برخوردارند. بنابراین به صورت رابطه (۲) بیان می‌شود:

رابطه (۲)

$$\Delta U = U(1, Y - B; S) - U(0, Y; S) + (\varepsilon_1 - \varepsilon_0)$$

با توجه به دو بعدی بودن متغیر وابسته این الگو با مقادیر صفر و یک، توزیع احتمال مقدار یک یعنی احتمال توانمندی زنان، می‌توان به کمک توزیع احتمالی لوجیت از طریق رابطه (۳) بیان نمود.

رابطه (۳)

$$P_i(Y = 1) = F_{\eta}(\Delta U) = \frac{1}{1 + \exp(-\Delta U)} = \frac{1}{1 + \exp[-(\alpha + \beta \cdot B + \gamma \cdot Y + \theta \cdot S)]}$$

$F_{\eta}(\Delta U)$ تابع توزیع تجمعی لوجستیک و β ، γ و θ ضرایب الگو هستند که با استفاده از روش حداکثر عوامل موثر برآورد می‌شوند و انتظار می‌رود که $\beta \leq 0$ و $\gamma, \theta \geq 0$ باشد. در نهایت پس از برآورد پارامترهای الگو و ارزیابی نقش و تأثیر هرکدام از متغیرهای مستقل در متغیر وابسته، مقدار انتظار یا امید ریاضی عوامل موثر در این زمینه را با انتگرال‌گیری از تابع توزیع تجمعی لجستیک ($F_{\eta}(\Delta U)$) در دامنه صفر تا پیشنهاد ماکزیمم (M) می‌توان برآورد نمود. رابطه (۴).

رابطه (۴)

$$E(WTP) = \int_0^M F_{\eta}(\Delta U) dB = \int_0^M \frac{1}{1 + \exp[-(\alpha^* + \beta \cdot B)]} dB, \quad \alpha^* = (\alpha + \beta_2 x_2 + \dots + \beta_n x_n)$$

a* عرض از مبدأ تعدیل شده است از افزودن عوامل به α ، یا عرض از مبدأ الگوی رگرسیونی برآورد شده بدست می‌آید. منظور از عوامل تاثیرگذار، مجموع حاصلضرب میانگین متغیرهای معنی‌دار شده مدل لاجیت در ضرایب آنها می‌باشد.

نتایج

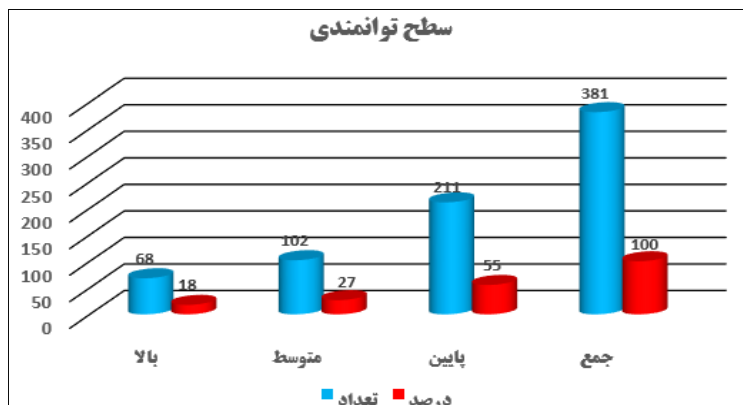
توزیع ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای پاسخگویان نشان داد که بیشترین فراوانی گروه سنی، بین ۴۰ تا ۵۱ سال با ۵۱/۹ درصد، از نظر جنسیت، با توجه به اینکه جامعه آماری زنان بوده ۱۰۰ درصد نمونه آماری را زنان تشکیل داده، از نظر سطح تحصیلات بیشترین فراوانی مربوط به تحصیلات راهنمایی بوده که ۵۳/۲ درصد این تعداد خانه‌دار و از تعداد ۳۸۱ نمونه آماری ۸۵/۳ درصد متأهل بوده‌اند. جدول (۴).

جدول (۴). توزیع فراوانی جمعیت مورد مطالعه یا جمعیت هدف

مشخصات پاسخ دهنده	بیشترین پاسخگو	تعداد	درصد
سن	۴۰ تا ۵۱ سال	۱۹۸	۵۱/۹
تحصیلات	سیکل	۱۸۹	۴۹/۶
جنسیت	زن	۳۸۱	۱۰۰
تأهل	متاهل	۳۲۵	۸۵/۳
شغل اصلی	خانه‌دار	۲۰۳	۵۳/۲

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷

بررسی میزان شاخص توانمندی کل زنان روستایی شهرستان زنجان نشان می‌دهد که ۱۸ درصد افراد مورد بررسی دارای توانمندی بالا، ۲۷ درصد دارای توانمندی متوسط و در حدود ۵۵ درصد دارای توانمندی پایینی بوده‌اند. با توجه به این فراوانی‌ها می‌توان گفت که زنان روستایی منطقه مورد مطالعه توانمندی چندانی برای اداره زندگی و شرکت در فعالیت نداشته‌اند. لذا سوال اول پژوهش در زمینه میزان توانمندی زنان روستایی شهرستان زنجان پاسخ داده شد. شکل (۲).

شکل (۲) توزیع پاسخگویان بر حسب شاخص توانمندی کل

برای بررسی یافته‌های استنباطی، ابتدا متغیرهای هر عامل (با توجه به مقیاس متغیرها) با یکدیگر مقایسه شد. در مرحله بعدی با استفاده از مدل رگرسیون لجستیک باینری به شناسایی مهم‌ترین عوامل و متغیرهای موثر بر توانمندی یا عدم توانمندی زنان روستایی شهرستان زنجان مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

بررسی متغیرهای عامل شخصی

برای بررسی و مقایسه میانگین متغیرهای عامل شخصی از نظر زنان روستایی از آزمون t تک‌نمونه‌ای استفاده شد. تحلیل میانگین عددی براساس آزمون t تک نمونه‌ای نشان داد که به جز متغیرهای سطح سواد با میانگین (۳/۰۲)، توانایی (۳/۱۵) و اعتماد به نفس (۳/۲۶) میانگین سایر متغیرها در سطح پائینی قرار دارند. یافته‌ها نشان می‌دهد، با احتساب دامنه طیفی که بین ۱ تا ۵ و براساس طیف لیکرت در نوسان است، این میزان برای اکثر متغیرها در سطح آلفای ۰/۰۵ کمتر از مطلوبیت عددی ۳ ارزیابی شده است. میانگین متغیر اعتماد به نفس نسبت به سایر متغیرها در سطح بالاتری قرار دارد. جدول (۵).

جدول (۵) متغیرهای عامل شخصی از نظر زنان روستایی

مطلوبیت عددی مورد آزمون = ۳						
متغیر	میانگین	آماره T	معناداری	تفاوت میانگین	فاصله اطمینان ۹۵ درصد	
					حد پایین	حد بالا
سطح سواد	۳/۰۲	۷/۱۲۰	۰/۰۰۲	۰/۰۱۶	-۰/۲۵	۰/۲۸
ریسک‌پذیری	۲/۲۸	-۱۲/۸۷۳	۰/۰۰۰	-۰/۷۲۰	-۰/۸۳	-۰/۶۱
اعتماد به نفس	۳/۲۶	۳/۹۷۵	۰/۰۰۰	۰/۲۶۰	۰/۱۳	۰/۳۹
توانایی	۳/۱۵	۱۱/۱۶۹	۰/۰۲۴	۰/۱۵۴	-۰/۱۱	۰/۴۲
پشتکار	۲/۸۲	-۲/۶۷۰	۰/۰۰۸	-۰/۱۸۴	-۰/۳۲	-۰/۰۵
دانش	۲/۰۶	-۱۷/۶۰۶	۰/۰۰۰	-۰/۹۴۴	-۱/۰۵	-۰/۸۴

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷

بررسی متغیرهای عامل اقتصادی

تحلیل و تفاوت میانگین عددی متغیرهای عامل اقتصادی با توجه به نتایج آزمون t تک‌نمونه‌ای نشان داد که میانگین همه متغیرهای این عامل بیش از مطلوبیت عددی ۳ ارزیابی شده است. با احتساب دامنه طیفی که بین ۱ تا ۵ براساس طیف لیکرت در نوسان است این تفاوت برای همه ابعاد در سطح ۰/۰۱ معنادار می‌باشد. متغیر درآمد (۴/۶۶) نسبت به سایر متغیرها در سطح بالاتری قرار دارد. جدول (۶).

جدول (۶) متغیرهای عامل اقتصادی از نظر زنان روستایی

مطلوبیت عددی مورد آزمون = ۳						
متغیر	میانگین	آماره T	معناداری	تفاوت میانگین	فاصله اطمینان ۹۵ درصد	
					حد پایین	حد بالا
درآمد	۴/۶۶	۳۲/۴۷۶	۰/۰۰۰	۱/۵۶۲	۱/۴۷	۱/۶۶
پس‌انداز	۳/۷۲	۱۰/۴۵۲	۰/۰۰۱	۰/۷۲۸	۰/۵۹	۰/۸۶
اشتغال	۳/۹۱	۱۵/۷۰۶	۰/۰۰۱	۰/۹۱۰	۰/۸۰	۱/۰۲
خودمختاری اقتصادی	۴/۲۶	۱۹/۶۰۵	۰/۰۰۰	۱/۲۶۰	۱/۱۳	۱/۳۹
مالکیت	۳/۱۵	۲/۶۸۳	۰/۰۰۸	۰/۱۵۰	۰/۰۴	۰/۲۶
دسترسی به اعتبار	۳/۶۹	۱۰/۰۴۲	۰/۰۰۰	۰/۶۸۹	۰/۵۳	۰/۸۳

بررسی متغیرهای عامل اجتماعی

تحلیل میانگین عددی متغیرهای عامل اجتماعی در زمینه توانمندسازی زنان روستایی با توجه به نتایج آزمون t تک‌نمونه‌ای نشان می‌دهد که به جز متغیرهای فعالیت‌های درآمدزا (۳/۶۱)، و انجام فعالیت‌های گروهی (۳/۴۲) میانگین سایر متغیرها کمتر از مطلوبیت عددی ۳ ارزیابی شده است. این تفاوت برای همه ابعاد در سطح آلفای ۰/۰۵ معنادار می‌باشد. متغیر فعالیت‌های مشارکتی درآمدزا با میانگین ۳/۶۱ نسبت به سایر متغیرها در سطح بالاتری قرار داشته است. جدول (۷).

جدول (۷) متغیرهای عامل اجتماعی از نظر زنان روستایی

مطلوبیت عددی مورد آزمون=۳						
متغیر	میانگین	آماره T	معناداری	تفاوت میانگین	فاصله اطمینان ۹۵ درصد	
					حدپایین	حدبالا
فعالیت‌های مشارکتی درآمدزا	۳/۶۱	۸/۲۷۰	۰/۰۰۰	۰/۶۱۰	۰/۴۷	۰/۷۶
مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی	۲/۰۶	-۱۷/۶۰۶	۰/۰۰۰	-۰/۹۴۴	-۱/۰۵	-۰/۸۴
اوقات فراغت	۲/۰۱	-۱۸/۶۰۶	۰/۰۰۰	-۰/۹۹۴	-۱/۲۵	-۰/۸۸
شرکت در مجالس مذهبی	۲/۴۵	-۸/۹۱۰	۰/۰۰۰	-۰/۵۵۱	-۰/۶۷	-۰/۴۳
شرکت در فعالیت‌های خیریه	۲/۴۴	-۷/۵۲۲	۰/۰۰۰	-۰/۵۶۵	-۰/۷۱	-۰/۴۲
انجام فعالیت‌های گروهی	۳/۴۲	۵/۸۲۶	۰/۰۰۰	۰/۴۲۱	۰/۲۸	۰/۵۶

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷

بررسی متغیرهای عامل سیاسی

تحلیل میانگین عددی متغیرهای عامل سیاسی براساس آزمون t تک‌نمونه‌ای نشان داد که به جز متغیر حضور در نهادهای دولتی (۳/۹۱)، میانگین سایر متغیرهای این عامل در سطح مطلوبی قرار ندارند. یافته‌ها نشان می‌دهد، با احتساب دامنه طیفی که بین ۱ تا ۵ و براساس طیف لیکرت در نوسان است، این میزان برای اکثر متغیرها (به جز متغیر فوق) کمتر از مطلوبیت عددی ۳ ارزیابی شده است. این تفاوت برای همه ابعاد در سطح آلفای ۰/۰۵ معنادار بوده و در این بین بیشترین میانگین مربوط به حضور زنان روستایی در نهادهای دولتی بوده است. جدول (۸).

جدول (۸) متغیرهای عامل سیاسی از نظر زنان روستایی

مطلوبیت عددی مورد آزمون=۳						
متغیر	میانگین	آماره T	معناداری	تفاوت میانگین	فاصله اطمینان ۹۵ درصد	
					حدپایین	حدبالا
عضویت در تشکلهای سیاسی	۲/۷۰	-۳/۹۹۸	۰/۰۰۰	-۰/۲۹۷	-۰/۴۴	-۰/۱۵
عضویت در گروه‌های مردم‌نهاد	۲/۸۷	-۲/۲۵۶	۰/۰۲۵	-۰/۱۳۳	-۰/۲۵	-۰/۰۲
شرکت در انتخابات	۲/۴۴	-۷/۵۲۲	۰/۰۰۰	-۰/۵۶۵	-۰/۷۱	-۰/۴۲
شرکت در راه پیمایی	۲/۵۳	-۷/۳۶۹	۰/۰۱۴	-۰/۴۷۵	-۰/۶۰	-۰/۳۵
حضور در نهادهای دولتی	۳/۹۱	۱۵/۷۰۶	۰/۰۰۱	۰/۹۱۰	۰/۸۰	۱/۰۲

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷

بررسی متغیرهای عامل روان‌شناختی

برای بررسی و مقایسه میانگین متغیرهای عامل روان‌شناختی از نظر زنان روستایی از آزمون t تک‌نمونه‌ای استفاده شد. تحلیل میانگین عددی براساس آزمون t تک‌نمونه‌ای نشان داد که به جز متغیرهای خود اثر بخشی با میانگین (۲/۴۴)، و احساس قدرت (۳/۸۷) میانگین سایر متغیرها در سطح بالاتر از میانگین مطلوبیت عددی ۳ قرار دارند. یافته‌ها نشان می‌دهد، با احتساب دامنه طیفی که بین ۱ تا ۵ و براساس طیف لیکرت در نوسان است، این میزان برای اکثر متغیرها در سطح آلفای ۰/۰۵ ارزیابی شده است. متغیر استقلال مالی زنان نسبت به سایر متغیرها در سطح بالاتری قرار دارد. جدول (۹).

جدول (۹) متغیرهای عامل روان‌شناختی از نظر زنان روستایی

مطلوبیت عددی مورد آزمون = ۳						
متغیر	میانگین	آماره T	معناداری	تفاوت		فاصله اطمینان ۹۵ درصد
				میانگین	حد پایین	
عزت نفس	۳/۰۸	۱/۴۸۴	۰/۰۰۲	۰/۰۷۶	-۰/۰۲	۰/۱۸
خود اثر بخشی	۲/۴۴	-۷/۵۲۲	۰/۰۰۰	-۰/۵۶۵	-۰/۷۱	-۰/۴۲
استقلال فکری	۳/۶۹	۱۰/۰۴۲	۰/۰۰۰	۰/۶۸۹	۰/۵۳	۰/۸۳
استقلال مالی	۴/۱۶	۲۳/۹۱۸	۰/۰۰۰	۱/۱۶۳	۱/۰۷	۱/۲۶
احساس قدرت	۲/۸۷	-۲/۲۵۶	۰/۰۲۵	-۰/۱۳۳	-۰/۲۵	-۰/۰۲
خودانکایی	۳/۹۲	۱۶/۱۰۸	۰/۰۰۰	۰/۹۱۹	۰/۸۱	۱/۰۳

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷

بررسی عوامل و محرک‌های موثر بر توانمندسازی زنان روستایی از طریق مدل لجستیک

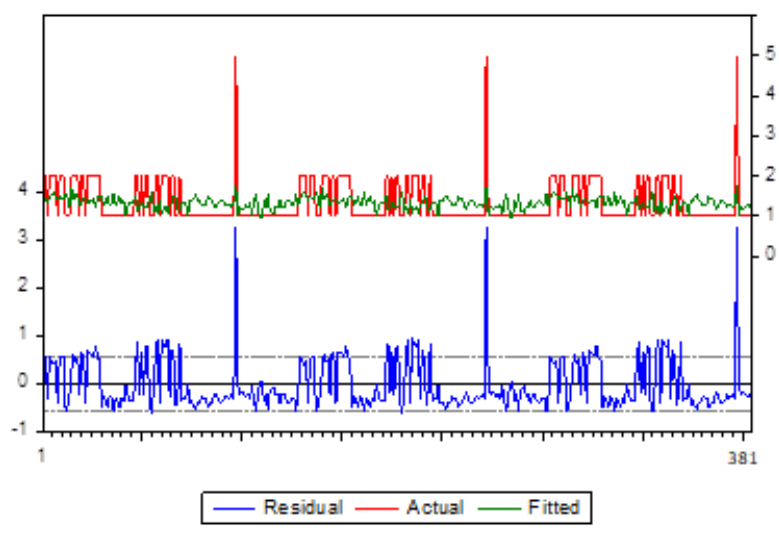
در راستای بررسی عوامل و محرک‌های موثر بر توانمندسازی زنان روستایی در شهرستان زنجان، از مدل لجستیک باینری استفاده شد. نخستین خروجی در تحلیل مدل، آماره X^2 برای سنجش اعتبار مدل است که از نتیجه اجرای آزمون HL (Hosmer - Lemeshow) به دست می‌آید. سطح معنی‌داری و آماره X^2 بیانگر معنی‌داری و نیکویی برازش آن با داده‌های آماری می‌باشد. جدول (۱۰).

جدول (۱۰) آزمون HL برای سنجش اعتبار و معنی‌داری مدل

سطح معنی‌داری (p)	آماره X^2
۰/۰۰۱	۲۲/۶۸۷

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷

در شکل (۳) نیز اثرات واقعی (رنگ قرمز)، برازش شده (رنگ سبز) و اثر باقیمانده (رنگ آبی)، عوامل و محرک‌های موثر بر توانمندسازی زنان روستایی آورده شده است. یافته‌های شکل مزبور نشان دهنده برازش مطلوب و رابطه خطی معنی‌داری بین این عوامل و متغیرها با توانمندسازی زنان روستایی است.

شکل (۳). برازش ارتباط خطی بین عوامل و متغیرهای توانمندسازی زنان روستایی

پس از اطمینان از اعتبار و برازش مدل، به ارزیابی مجموع متغیرهای مستقل در برآورد متغیر وابسته (توانمندسازی زنان روستایی) پرداخته شد. نتایج نشان داد که از بین ۲۹ متغیر تحقیق، ۱۴ متغیر (متغیرهایی با علامت **) وجود ارتباط معنی‌داری با توانمندسازی زنان روستایی دارند. سطح معنی‌داری ۰/۰۰۱ نشان می‌دهد که متغیرهای سطح سواد، اعتماد به نفس، توانایی، درآمد، پس‌انداز، اشتغال، خودمختاری اقتصادی، دسترسی به اعتبار، مشارکت در فعالیتهای مشارکتی درآمدزا، انجام فعالیتهای گروهی، حضور در نهادهای دولتی، استقلال فکری، استقلال مالی زنان روستایی و خوداتکایی در مواجهه با مشکلات زندگی اثرات بیشتری داشته و از نظر زنان روستایی شهرستان زنجان بیشترین اثرگذاری را بر توانمندسازی آنها داشته‌اند. هرچند برخی متغیرها (متغیرهای با علامت *) نیز کم و بیش در این زمینه اثرگذار بوده‌اند. ولی این ۱۴ متغیر بیشترین اثر را بر توانمندسازی زنان روستایی شهرستان زنجان داشته‌اند. متغیرهایی که سطح معنی‌داری آنها کمتر از سطوح تحت پوشش (۰/۰۰۱ و ۰/۰۰۵) بوده تاثیر چندانی در این زمینه نداشته‌اند. جدول (۱۱).

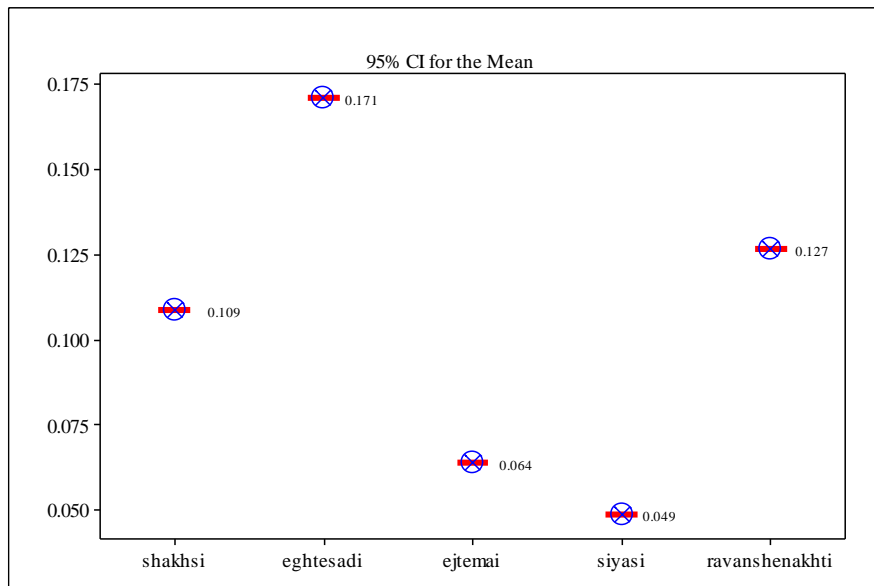
جدول (۱۱) برآورد مدل لجستیک از عوامل و متغیرهای اثرگذار بر توانمندسازی زنان روستایی

عامل	متغیر	ضریب	انحراف استاندارد	آماره Z	معنی‌داری
**تخصی (۰/۰۰۹)	**سطح سواد	۰/۱۷۴	۰/۰۷۰	۲/۶۲۵	۰/۰۰۰
	ریسک‌پذیری	۰/۰۲۱	۰/۰۴۸	۰/۵۵۶	۰/۳۵۲
	**اعتماد به نفس	۰/۱۸۶	۰/۰۶۸	۳/۵۲۳	۰/۰۰۰
	**توانایی	۰/۱۵۱	۰/۰۹۱	۱/۶۶۱	۰/۰۰۰
	*پشتکار	۰/۰۸۰	۰/۰۳۶	۲/۱۹۱	۰/۰۲۸
	دانش	۰/۰۴۵	۰/۰۹۹	۰/۳۸۵	۰/۶۲۷
**اقتصادی (۰/۱۷۱)	**درآمد	۰/۲۳۷	۰/۰۴۵	۵/۱۷۳	۰/۰۰۰
	**پس‌انداز	۰/۱۵۱	۰/۰۹۱	۱/۶۶۱	۰/۰۰۰
	**اشتغال	۰/۱۷۹	۰/۰۶۸	۲/۷۹۸	۰/۰۰۰

۰/۰۰۰	۴/۸۶۶	۰/۰۴۶	۰/۲۲۶	**خودمختاری اقتصادی	اجتماعی (۰/۰۶۴)
۰/۰۲۲	۲/۲۹۰	۰/۰۳۷	۰/۰۸۹	*مالکیت	
۰/۰۰۰	۱/۸۷۲	۰/۰۷۸	۰/۱۴۸	**دسترسی به اعتبار	
۰/۰۰۰	۲/۸۶۶	۰/۰۴۶	۰/۱۲۶	**مشارکت در فعالیتهای درآمدزا	
۰/۰۴۸	۱/۲۹۰	۰/۰۳۹	۰/۰۷۸	*مشارکت در فعالیتهای اجتماعی	
۰/۶۲۱	۰/۲۸۹	۰/۰۷۶	۰/۰۱۵	اوقات فراغت	
۰/۶۲۷	۰/۳۸۵	۰/۰۹۹	۰/۰۴۵	شرکت در مجالس مذهبی	
۰/۳۶۹	۰/۴۵۹	۰/۰۳۲	۰/۰۲۸	شرکت در فعالیتهای خیریه	
۰/۰۰۰	۳/۴۶۹	۰/۰۳۱	۰/۱۱۰	**انجام فعالیتهای گروهی	
۰/۷۶۴	۰/۲۹۹	۰/۰۶۶	۰/۰۱۹	عضویت در تشکلهای سیاسی	
۰/۳۱۷	۰/۶۵۷	۰/۰۳۰	۰/۰۳۰	عضویت در گروه های مردم نهاد	
۰/۳۱۹	۰/۶۸۹	۰/۰۳۱	۰/۰۳۲	شرکت در انتخابات	
۰/۳۲۱	۰/۸۸۵	۰/۱۲۱	۰/۰۴۶	شرکت در راه پیمایی	
۰/۰۰۰	۳/۶۶۹	۰/۰۳۸	۰/۱۱۸	**حضور در نهادهای دولتی	روانشناختی (۰/۱۲۷)
۰/۲۱۰	۰/۸۸۵	۰/۱۲۱	۰/۰۴۶	عزت نفس	
۰/۰۱۷	۳/۳۷۴	۰/۰۳۰	۰/۰۹۹	*خود اثر بخشی	
۰/۰۰۰	۲/۹۹۸	۰/۰۵۸	۰/۱۷۱	**استقلال فکری	
۰/۰۰۰	۵/۱۷۳	۰/۰۴۵	۰/۲۳۷	**استقلال مالی	
۰/۱۱۷	۰/۶۵۹	۰/۰۳۰	۰/۰۳۰	احساس قدرت	
۰/۰۰۰	۳/۶۲۵	۰/۰۶۱	۰/۱۸۳	**خودانگیزی در مواجهه با مشکل	
خلاصه مشاهده					
۰/۰۰۱	۹/۷۸۴	۰/۰۴۳	۰/۲۸۹	مقیاس: C: (۵)	احتمال ورود
۲۸۰	تعداد مشاهده				
۱/۲۱۴	میانگین احتمال ورود				
۰/۴۳۹	انحراف رگرسیون				
* معنی داری در سطح ۵ درصد؛ ** معنی داری در سطح ۱ درصد					

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷

یافته‌های مدل در زمینه عوامل و محرک‌های کلی موثر بر توانمندسازی زنان روستایی نشان می‌دهد که از بین ۵ عامل کلی در نظر گرفته شده پژوهش، سه عامل وجود ارتباط معنی‌داری با توانمندسازی زنان روستایی در منطقه مورد مطالعه دارند. سطح معنی‌داری ۰/۰۰۱ نشان می‌دهد به ترتیب عوامل اقتصادی (۰/۱۷۱)، روان-شناختی (۰/۱۲۷) و عوامل شخصی (۰/۱۰۹) بیشترین اثرات را بر توانمندسازی زنان روستایی (متغیر وابسته) داشته‌اند. شکل (۴) نیز شدت و ضعف اثرات هر یک از ۵ عامل را نشان می‌دهد. از بین این عوامل، بیشترین اثر مربوط به عامل اقتصادی و کمترین اثر مربوط به عامل سیاسی بوده است. لذا سؤال دوم پژوهش مبتنی بر شناسایی عوامل و محرک‌های توانمندسازی زنان روستایی در منطقه مورد مطالعه جواب داده شد.

شکل (۴) مقادیر اثرات عوامل و محرک‌های موثر بر توانمندسازی زنان روستایی

نتیجه‌گیری

توسعه اقتصادی و اجتماعی مناطق روستایی و از جمله توجه به نقش زنان روستایی یکی از اهدافی است که اکثر کشورها، از جمله در ایران منطقی می‌باشد. یکی از عمده‌ترین مشکلات زنان کشورهای در حال توسعه، مسئله توانمندسازی زنان روستایی و چگونگی افزایش توانمندسازی آنان و افزایش نقش زنان در توسعه نواحی روستایی است. توجه به نقش زنان و بحث‌های جنسیتی و شناسایی عوامل و محرک‌های موثر بر توانمندسازی زنان در راستای توسعه در نواحی روستایی می‌تواند تأثیر مهمی در فرایند توسعه و اتخاذ سیاست‌های مربوطه داشته باشد. در این پژوهش نیز با توجه به اهمیت این موضوع به بررسی عوامل و محرک‌های موثر بر توانمندسازی زنان روستایی شهرستان زنجان پرداخته شد.

بررسی یافته‌های پژوهش نشان داد که اکثریت زنان روستایی در منطقه مورد مطالعه دسترسی اندکی به عوامل و محرک‌هایی موثر بر افزایش توانمندسازی دارند و زنان روستایی منطقه مورد مطالعه توانمندی چندانی برای اداره زندگی و شرکت در فعالیت‌های معیشتی خانوار خود نداشته‌اند. طبق مصاحبه‌های انجام گرفته با زنان روستایی اکثر آنان اظهار داشتند که از نظر تامین معیشت وابسته به خانوار و شوهرانشان هستند و از بین ۳۸۱ پاسخگو، ۱۸ درصد دارای توانمندی بالا، ۲۷ درصد دارای توانمندی متوسط و در حدود ۵۵ درصد دارای توانمندی پایینی بوده‌اند. در زمینه توانمندسازی زنان روستایی متغیرها و عوامل زیادی دخیل می‌باشند که در تحقیق حاضر با توجه به متغیرهایی که در مناطق روستایی موجود می‌باشد ۲۹ متغیر و در قالب ۵ عامل مورد بررسی قرار گرفت. طبق یافته‌ها، از بین ۲۹ متغیر، ۱۴ متغیر وجود ارتباط معنی‌داری با توانمندسازی زنان روستایی داشتند و به صورت مستقیم و غیرمستقیم بر توانمندسازی آنان اثرگذارتر بوده‌اند. متغیرهای سطح سواد، اعتماد به نفس، توانایی، درآمد، پس‌انداز، اشتغال، خودمختاری اقتصادی، دسترسی به اعتبار، مشارکت در

فعالیت‌های مشارکتی درآمدزا، انجام فعالیت‌های گروهی، حضور در نهادهای دولتی، استقلال فکری، استقلال مالی زنان روستایی و خوداتکایی در مواجهه با مشکلات زندگی بیشترین تاثیر را در این زمینه داشته‌اند. از میان ۵ عامل مورد نظر پژوهش به ترتیب عوامل اقتصادی، روان‌شناختی و عوامل شخصی بیشترین اثرات را بر توانمندسازی زنان روستایی شهرستان زنجان داشته‌اند که برای افزایش توانمندی زنان روستایی در منطقه مورد مطالعه و سایر مناطق روستایی کشور لازم است به این عوامل توجه کافی شود. در راستای یافته‌های این پژوهش پیشنهادات زیر ارائه می‌گردد: الف) زنان روستایی منطقه اطلاعات چندانی در رابطه با راهکارهای استقلال مالی و خودکفایی ندارند. راه‌اندازی انجمن‌های تجاری و تخصصی زنان و اطلاع‌رسانی درست از طریق برگزاری کلاس‌های آموزشی می‌تواند باعث افزایش آگاهی زنان روستایی در منطقه مورد مطالعه و در نتیجه افزایش توانمندی آنان شود؛ ب) ایجاد تسهیلات مناسب مانند کاهش درصد سود بانکی، تسهیل شرایط اخذ وام کارآفرینی و غیره برای تامین منابع مالی زنان جوپای کار و رفع مشکلات سرمایه برای زنان روستایی یکی دیگر از عوامل مهم افزایش توانمندی زنان روستایی می‌باشد؛ پ) ارائه آموزش به منظور برداشتن موانع فرهنگی و به ویژه در زمینه‌های مختلف مدیریت اقتصادی خانواده، آگاهی زنان از حقوق خود و ضرورت ادامه تحصیل دختران روستایی به منظور حضور موثرتر در فرایند توسعه روستایی و افزایش توانمندی آنان ضروری است؛ ت) راهکارهای مناسبی برای شناسایی مشاغل درآمدزا و پایدار و ایجاد انگیزه فعالیت‌های اقتصادی در زنان روستایی در راستای توانمندسازی اقتصادی آنان صورت گیرد؛ ج) با توجه به تاثیر حق انتخاب مولفه توانمندسازی روانشناختی، ضرورت دارد عواملی مانند هدایت‌گر بودن خانواده، توانایی راهنمایی دیگران، خودمختار بودن، فواید مشارکت و عضویت در انجمن‌ها و تشکل‌های درآمدزا و مردم‌نهاد و پیدا کردن راه‌حل مشکلات خود، مورد توجه قرار گیرد؛ د) تدوین خط مشی‌ها، استراتژی‌ها و قوانین مناسب توسط دولت در جهت ترویج و توسعه کسب و کار و خود اشتغالی زنان روستایی و رفع موانع آن از دیگر راهکارهای توسعه کارافزایش توانمندسازی زنان در منطقه مورد مطالعه و زنان روستایی سایر مناطق می‌باشد؛ ه) ارتقاء توانمندسازی روانی و تشویق زنان روستایی از طریق کلاس‌های آموزشی در مورد فواید و اهمیت کارآفرینی و فعالیت‌های اشتغال‌زای زنان با توجه با نیازهای محلی و منطقه‌ای می‌تواند باعث افزایش انگیزه زنان برای ایجاد کسب و کار جدید و در نتیجه افزایش توان اقتصادی آنان گردد؛ ع) کمک‌های دولت در زمینه ایجاد زیرساخت‌های روستایی مانند شبکه ارتباطی و راه روستایی و ایجاد بازارهای محلی و منطقه‌ای برای فروش محصولات تولیدی زنان روستایی از دیگر راهکارهای افزایش توانمندسازی اقتصادی زنان روستایی می‌باشد. در نهایت، توصیه می‌شود که مطالعات بیشتری در زمینه بررسی عوامل تاثیرگذار محلی و منطقه‌ای و رهبری محلی بر افزایش توانمندی زنان روستایی انجام گیرد.

در پایان مقایسه نتایج به دست آمده این مطالعه با تحقیقات و مطالعات پیشین می‌توان گفت که نتایج این مطالعه در زمینه عوامل اقتصادی با نتایج مطالعه چرمچیان‌لنگرودی و علی‌بیگی (۱۳۹۲)، محمد و همکاران (۲۰۱۲)، کومار و همکاران (۲۰۱۳)، و بوشرا و وجیه (۲۰۱۵)، در زمینه عوامل شخصی با نتایج مطالعه یعقوبی و همکاران (۱۳۹۵)، آلکیر و همکاران (۲۰۱۳)، و در زمینه عوامل روانشناختی با نتایج مطالعه قاسمی و همکاران (۱۳۹۷)، بایه (۲۰۱۶)، همسو بوده و نتایج این تحقیقات را تأیید می‌نمایند.

منابع

- ازکیا، مصطفی؛ ایمانی، علی، (۱۳۸۷)، توسعه پایدار روستایی، تهران: اطلاعات.
- اعظمی، موسی، عطایی، پوریا، علی‌آبادی، وحید، موسیوند، مریم، (۱۳۹۵)، ارزیابی تاثیر مولفه‌های توانمندسازی روان‌شناختی بر مشارکت اجتماعی زنان در سازمان‌های اجتماع محور» کاربرد معادلات ساختاری، فصلنامه زن و جامعه، ۷ (۱): ۱۴۳-۱۶۰.
- بذرافشان، جواد، طولابی‌نژاد، مهرشاد (۱۳۹۵)، تحلیل و بررسی اثرات سرمایه‌گذاری بر توانمندسازی و رفاه خانوارهای روستایی (دهستان ملاوی شهرستان پلدختر)، پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، ۵ (۳): ۱۷۹-۱۹۵.
- پیشگاهی‌فرد، زهرا؛ زهدی گهرپور، محمد؛ عابدینی‌راد، آرزو، (۱۳۹۳)، کارکردهای توانمندسازی جنسیتی در توسعه مشارکت سیاسی زنان، مورد: کشورهای حوزه آسیای مرکزی و قفقاز، مطالعات اوراسیای مرکزی، ۷ (۲): ۲۶۵-۲۸۹.
- جباری، حبیب، (۱۳۸۴)، رویکردهای اجتماع محور به برنامه‌های فقرزدایی در ایران، رفاه اجتماعی، ۵ (۱۸): .....
 جلیلان، سارا، سعدی، حشمت‌اله، (۱۳۹۴)، بررسی تاثیر مولفه‌های اجتماعی - اقتصادی بر توانمندی رون-شناختی زنان روستایی در شهرستان اسلام‌آباد غرب، پژوهش‌های روستایی، ۶ (۴): ۷۴۵-۷۶۶.
- چرمچیان‌لنگرودی، مهدی، علی‌بیگی، امیرحسین، (۱۳۹۲)، بررسی عوامل موثر بر توانمندسازی روان‌شناختی زنان روستایی، زن و جامعه، ۴ (۱): ۱۶۵-۱۹۲.
- شکوری، علی، رفعت‌جاه، مریم، جعفری، محمدی (۱۳۸۶)، مولفه‌های توانمندی زنان و تبیین عوامل موثر بر آنها، پژوهش زنان، ۵ (۱): ۱-۲۶.
- عبداللهی، بیژن، (۱۳۸۴)، توانمندسازی روان‌شناختی کارکنان: ابعاد و اعتبار سنجی براساس مدل معادلات ساختاری، پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، ۱۱ (۳۶): ۳۷-۶۴.
- قاسمی، مریم، علیزاده، لیدا، قندهاری، الهام، (۱۳۹۷)، تدوین استراتژی‌های توانمندسازی روان‌شناختی زنان روستایی با استفاده از ابزارهای مدیریت استراتژیک SWOT- QSPM، زن در توسعه و سیاست، ۱۶ (۱): ۷۹-۱۰۹.
- کتابی، محمود؛ یزدخواستی، بهجت؛ فرخی‌راستی، زهرا، (۱۳۸۲)، توانمندسازی زنان برای مشارکت در توسعه، فصلنامه زن در توسعه و سیاست (پژوهش زنان)، ۳ (۷): ۵-۳۰.
- محسن شاطریان، گنجی‌پور، محمود، (۱۳۸۹)، تأثیرات سرمایه‌گذاری‌های عمرانی در توانمندسازی روستاها مطالعه موردی: روستاهای بخش ابوزیدآباد شهرستان کاشان، پژوهش‌های روستایی، ۱ (۳): ۱۳۱-۱۵۲.
- محمدی یگانه، بهروز (۱۳۹۲)، توسعه کارآفرینی و نقش آن در هزینه اعتبارات فردی و گروهی کشاورزی استان زنجان، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۲ (۴): ۴۳-۵۷.

میرزایی، حسین، غفاری، غلامرضا و کریمی، علیرضا، (۱۳۸۹)، توانمندسازی، صنعتی شدن و عوامل زمینه‌ای موثر بر آن (مطالعه موردی: مناطق روستایی شهرستان قروه)، مجله پژوهش‌های روستایی، ۴ (۱۲): ۹۹-۱۲۸.

یعقوبی، جعفر، زیارتی، مریم، شمس، علی، (۱۳۹۵)، تحلیل عاملی راهکارهای بهبود توانمندی شغلی زنان سرپرست خانوار روستایی: مطالعه موردی شهرستان شیروان، روستا و توسعه، ۱۹ (۴): ۷۷-۹۲.

Alkire, S. Meinzen-Dick, R. Peterman, A. Quisumbing, A. Seymour, G. and Ana Vaz, (2013), **The Women's Empowerment in Agriculture Index**, World Development, 52: 71-91.

Bayeh. E, (2016), **the role of empowering women and achieving gender equality to the sustainable development of Ethiopia**, Humanities and Social Sciences, 9 (16): 1-6.

Borghei, R., Jandaghi. G. Matin, H. Z. and Dastani, N. (2010). **An examination of the relationship between empowerment and organizational commitment**, International Journal of Human Sciences, 7 (2): 63-79.

Bushra, A. and Wajiha, N. (2015), **Assessing the Socio-Economic Determinants of Women Empowerment in Pakistan**, Procedia - Social and Behavioral Sciences, 177:3-8.

Carr, B. Gates, M. F. and Shah, R. (2012), **Giving women the power to plan their families**, Lancet, 380: 80- 82.

Carr, E. R., (2008), **Men's crops and women's crops: the importance of gender to the Understanding of agricultural and development outcomes in Ghana's central region**. World Development. 36 (5), 900- 915.

Diirro, G. M. Seymour, G. Kassie, M. Muricho, G. and Muriithi, B. W. (2018), **Women's empowerment in agriculture and agricultural productivity: Evidence from rural maize farmer households in western Kenya**, Plos One, 13(5): 1- 27.

Drolet, J. (2011), **Women, micro credit and empowerment in Cairo, Egypt**, International Social Work, 54 (5): 629-645.

Ganle. J. K, o Afriyieb. K, and Alexander Yao Segbefia, (2015), **Microcredit: Empowerment and Disempowerment of Rural Women in Ghana**, World Development, 66: 335- 345.

Kumar. D, Hossain. A, and Monto Chandra Gope, (2013), **Role of Micro Credit Program in Empowering Rural Women in Bangladesh: A Study on Grameen Bank Bangladesh Limited**, Asian Business Review, 3 (6): 114- 120.

Kuumuori Ganle, J., Afriyie, K. and Yao Segbefia, A. (2015), **Microcredit: empowerment and disempowerment of rural women in Ghana**, World Development, 66: 335-345.

Littrell, R. F, (2007), **Influences on employee preferences for empowerment practices by the ideal manager in China**, International Journal of Intercultural Relations, 31 (2): 87- 110.

Mahmud. S, Shah. N. M, and Stan Becker, (2015), **Measurement of Women's Empowerment in Rural Bangladesh**, World Development, 40 (3): 610-619.

Malapit, H. J. Quisumbing, A. R. (2015), **what dimensions of women's empowerment in agriculture matter for nutrition in Ghana?** Food Policy, 52: 54-63.

Malhatra, S. Schuler, R. and Boender, C. (2002), **Measuring Woman's Empowerment as a Variable in International Development**.

- Menon, L. (2003). **Organization Strategies in Women's Health: an Information and Action Hand Book**. Manila: Isis International.
- Parsons, R. J. (2001), **Specific practice strategies for empowerment based practice with women: A study of two groups**. *Affilia- journal of women and social work*, 16 (2): 159-179
- Pelling, M., O'Brien, K., Matyas, D., (2015), **Adaptation and transformation**, *Climate Change*, 133 (1): 113- 127.
- Pines, A.M. and Schwartz, D. (2008), **now you see them, now you don't gender differences in entrepreneurship**, *Journal of Managerial Psychology*, 23: 811-32.
- Terry, G., (2009), **No climate justice without gender justice: an overview of the issues**, *Gender and Development*, 17 (1): 5- 18.
- Thomas, K. W., and Velthouse, B. A. (1990), **Cognitive elements of empowerment: An "interpretive" model of intrinsic task motivation**, *Academy of management review*, 15 (4):666- 681.
- Ughbomeh, M. and George, M. (2001), **Women Empowerment in Agricultural Education, For Sustainable Rural Development**, *Community Development Journal*, 36 (4): 289- 302.
- Upadhyay, U. D. Gipson, J. D. Withers, M. Lewis, S. Ciaraldi, E. J. Fraser, A. Huchko, M. J. and Prata, N. (2014), **Women's empowerment and fertility: A review of the literature**, *Social Science and Medicine*, 15: 111- 120.
- Valerie, B. S. (1999). **Feminist Debates**. London: Macmilan.
- World Bank (2012), **World Development Report: Gender Equality and Development** World Bank, Washington, DC (2012).<https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/4391>.